

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Bree, J.T.L.M. van

Citation

Bree, J. T. L. M. van. (2015, June 24). *De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957*. Uitgeverij Conserve, Schoorl. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/33647> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bree, Han van

Title: De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Issue Date: 2015-06-24

Inleiding

De bevoorrechten van de voorhoede

In januari 1988 bezocht prinses Juliana in Bilthoven een studievriendin. In de lift van het flatgebouw kwam ze onverwacht oog in oog te staan met Rita van Heeckeren, die met haar echtgenoot Walraven sinds kort in hetzelfde complex woonde.¹ Juliana en Rita waren in de jaren vijftig zeer goed bevriend geweest, maar het contact tussen hen was in 1956 abrupt verbroken als gevolg van wat de Greet Hofmans-affaire werd genoemd.

Tot haar huwelijk in 1951 met Walraven baron van Heeckeren van Molecaten had Rita zo'n vier jaar op Paleis Soestdijk gewoond als verzorgster van de jongste prinsesjes. Walraven van Heeckeren was vanaf januari 1950 zeven jaar lang particulier secretaris van koningin Juliana geweest. Net als andere vrienden van Juliana, onder wie Bep Pierson en Erna Mijnsen en hun echtgenoten, waren Rita en Walraven nauw betrokken bij een reeks religieuze conferenties op het Oude Loo in Apeldoorn – met 'gebedsgenezers' Greet Hofmans als inspirator en haar rechterhand Wim Kaiser als de belangrijkste organisator. Juliana was mede-initiatiefneemster van de conferenties en sloeg vrijwel geen bijeenkomst in het middeleeuwse kasteeltje over – tot het haar in 1956 verboden werd.

Negen maanden na de toevallige ontmoeting in Bilthoven, in september 1988, liepen Juliana en Rita elkaar opnieuw tegen het lijf, dit keer bij een lezing over gnostiek in de Woudkapel in Bilthoven.² Ook Walraven was daarbij aanwezig. Ze spraken elkaar in de pauze, nadat Juliana op het echtpaar Van Heeckeren was afgestapt.³ Vervolgens gingen Juliana en Rita weer met een zekere regelmaat bij elkaar theedrinken. Na zo'n vier jaar, eind 1992, liet Juliana echter onverwacht weten dat het contact (opnieuw) moest worden beëindigd.

Voorafgaand aan deze tweede breuk – waarvan de reden onduidelijk is, maar waarin Van Heeckeren de hand van Juliana's echtgenoot prins Bernhard zag⁴ – was er niet alleen thegedronken, maar ook over en weer gecorrespondeerd. Eind 1991 schreef Juliana haar 'Lieve oude vrienden' Rita en Walraven van Heeckeren een kerstkaart.

Waarom zou ik jullie niet goede wensen toezenden? Dat doe ik zo graag en ik hoop dat wij elkaar in 1992 nog menigmaal zullen ontmoeten. Wat waren wij op het Oude Loo toch een bevoorrechte mensen. Een voor-

hoede. *Nu* zijn er zó veel mensen die zo denken, telkens ontmoet je ze. [...] Irene is zo'n diep iemand. Ze heeft vanzelfsprekend iedere band met de RK Kerk verbroken⁵ – maar ook, hoeveel katholieken denken er niet zoals wij, de bevoorrechten van de voorhoede.

Aan het einde van haar schrijven concludeert ze: 'je gaat steeds dieper denken, en je weet, dat dàt wat erg moeilijk te doorgronden is, in werkelijkheid zó eenvoudig is'. Juliana sluit af met Rita en Walraven 'een innerlijk heerlijk jaar' toe te wensen.⁶

Ruim 35 jaar na dato stonden de conferenties op het Oude Loo Juliana nog altijd helder voor de geest. Zij had daar tot de 'bevoorrechten' behoord. Zij had zich onderdeel van een 'voorhoede' gevoeld. Samen met andere betrokkenen was zij vooropgegaan in een noodzakelijk geachte religieuze missie die moest leiden tot een betere wereld. Een missie die Juliana persoonlijk diep had beroerd, maar die haar ook in grote problemen had gebracht – mede door de bijeenkomsten op het Oude Loo en de vriendenclub daaromheen.

Hofmans en het Oude Loo

Die religieuze missie was begonnen nadat Greet Hofmans eind 1948 (door prins Bernhard!) naar Paleis Soestdijk was gehaald in verband met de oogkwaal van Juliana's jongste dochter, prinses Marijke. In de daarop volgende jaren kreeg Hofmans een hechte band met koningin Juliana, prinses Wilhelmina en andere mensen op en rond het hof. Al snel ontstond er rond 'juffrouw' Hofmans een groep gelijkgestemden.

Hofmans was een 'helderhorend' medium dat direct contact meende te hebben met 'Boven'. Aan de hand van wat zij daarvandaan doorkreeg (de zogeheten 'doorgevingen'), werd een antwoord gezocht op de vraag naar Gods bedoeling met de in verwarring verkerende wereld. Volgens Walraven van Heeckeren ging het daarbij in de eerste plaats 'om de bezinning op onze verbondenheid met onze Schepper'.⁷

Om aan die bezinning vorm te geven, organiseerde Juliana met een aantal vrienden in 1951 een bijeenkomst op het Oude Loo. Het bleef niet bij die ene keer. Op deze Oude Loo-conferenties, waarvan er in totaal zeventien zouden worden gehouden, konden gelijkgestemde mannen en vrouwen met elkaar van gedachten wisselen over de wijze waarop iedereen individueel zijn of haar steentje kon bijdragen aan de verwezenlijking van Gods plan en daarmee uiteindelijk aan de wereldvrede.

Veel concreter dan dit was het niet, maar de 'Oude Loo-kring' rond de vorstin werd door de buitenwacht met argusogen bekeken. Vooral prins Bernhard moest niets hebben van de voor hem oncontroleerbare influisteringen van Hofmans en de adviezen van Juliana's Oude Loo-vrienden. En om daaraan een einde te maken fluisterde hij *Der Spiegel* in wat er zich in zijn optiek aan het Nederlandse hof afspeelde achter de façade van glitter en goud.

Tot het voorjaar van 1956 was het niet of nauwelijks tot de Nederlandse bevolking doorgedrongen dat Juliana met haar Oude Loo-conferenties bezig was bij te dragen aan een bijzondere religieuze missie. De vorstin sprak in het openbaar op zo'n omfloerste manier over God dat niemand daar aanstoot aan kon nemen. Evenmin hadden de meeste Nederlanders enig benul van wat zich allemaal binnen de muren van Paleis Soestdijk afspeelde. En al helemaal niet dat het huwelijk van koningin en prins op springen stond. Naar buiten toe was immers zorgvuldig het beeld gecreëerd dat de mateloos populaire koningin en prins met hun vier dochters een harmonieus gezinsleven kenden.⁸

Tussen koningin en Raspoetin

Dat sprookje werd door *Der Spiegel* wreed verstoord. Op 13 juni 1956 publiceerde het West-Duitse weekblad een artikel over de gerezen problemen op Paleis Soestdijk.⁹ Door het geruchtmakende stuk, met als titel 'Zwischen Königin und Rasputin', kwam de huwelijks crisis van Juliana en Bernhard op straat te liggen en werden ook de Oude Loo-conferenties wereldnieuws.

Der Spiegel schreef dat koningin Juliana in de ban zou zijn van 'Wunderdoktorin' Greet Hofmans, die met Raspoetin werd vergeleken. Daarmee was de toon gezet. Grigori Jefimovitsj Raspoetin was een Russische monnik en gebedsgenezer. Hij was in 1905 naar het hof van tsaar Nicolaas II in Sint Petersburg ontboden vanwege de hemofilie van de jongste zoon Aleksej en had vervolgens de familie van de tsaar in zijn greep gekregen. Greet Hofmans was eveneens naar het hof gekomen in verband met een ziek prinskind – prinses Marijke in dit geval, die sinds haar geboorte in februari 1947 vrijwel blind was. Vervolgens, zo suggereerde *Der Spiegel*, trachtte medium Hofmans net als de machtsbeluste monnik achter de schermen het regeringsbeleid te beïnvloeden. Zij zou dit doen samen met haar aan het hof verbonden pacifistische (of zelfs communistische) volgelingen, onder wie Van Heeckeren van Molecaten, en andere leden van de 'halb religiösen, halb wissenschaftlich-politischen Organisation' die verantwoordelijk was voor de Oude Loo-conferenties.

Dankzij *Der Spiegel* ontstond het beeld van een enigszins ontoerekeningsvatbare vorstin die in de ban van een machtsbeluste gebedsgenezers was geraakt. Hofmans zou bovendien, samen met haar getrouwen (onder wie Rita en Walraven van Heeckeren, Bep Pierson en Erna Mijnsen), hebben geprobeerd een wig te drijven tussen Juliana en Bernhard en zo hun huwelijk hebben ondermijnd. Door (anoniem) naar buiten te treden, probeerde de prins – die geen geloof zou hechten aan de bovennatuurlijke gaven van het medium en zich gesteund zou weten door het voltallige kabinet-Drees – zijn echtgenote bij zinnen te brengen en los te weken uit de volgens hem gevaarlijke, sektarische 'heksenkring' rond Hofmans.

Deze 'Bernhard-visie', met de rationele prins in de rol van de redder van de monarchie, is door de jaren heen grotendeels overleefd. Er zijn wel wat barsten in dat beeld ontstaan. Onder meer door Annejet van der Zijl, Gerard Aalders en Jolande Withuis is getracht het cliché van de wankelmoedige

In de jaren vijftig werd naar buiten toe een beeld gecreëerd van een gelukkig en harmonisch koninklijk gezin. Dat gebeurt onder meer via ansichtkaarten, zoals hier afgedrukt uit 1951 (boven) en 1955 (rechts). Het beeld correspondeert niet met de werkelijkheid.

Juliana en de standvastige Bernhard bij te stellen.¹⁰ Maar desondanks is het verhaal van Juliana die door de ‘pacifistische’ Hofmans en de kring van het Oude Loo werd beïnvloed en door ‘klokkenluider’ Bernhard via de buitenlandse pers tot rede gebracht diende te worden, krachtig gebleken. Blijkbaar vormden de elementen ‘mystiek’, ‘Raspoetin’ en een emotionele, zweverige vorstin, zo’n geloofwaardig verhaal dat het tot op heden grotendeels standhoudt – ook al omdat het werd uitgedragen in populairwetenschappelijke geschiedenisboeken, romans, televisieproducties en theaterstukken.

Kwetsbaarheid van Juliana

In de literatuur over de koninklijke crisis van 1956 – die aanvankelijk de Greet Hofmans-affaire werd genoemd, maar gaandeweg als Soestdijk- of hofcrisis werd bestempeld – is vooral gekeken naar de politieke kant van het verhaal. Dat was ook cruciaal: er dreigden immers ernstige constitutionele problemen. Het handelen van vooraanstaande politici als minister-president Willem Drees (PvdA) en de katholieke voorman Louis Beel (KVP) was er dan ook op gericht een echtscheiding en daarmee een onvermijdelijk geachte abdicatie van de vorstin te voorkomen. Om dat te bereiken diende Juliana haar religieuze ambities en de daarbij behorende vriendschappen op te geven.

Juliana bracht dat offer, maar wat betekende dat voor haar? Deze vraag is tot nu toe onderbelicht gebleven. Door een analyse van de Oude Loo-confe-

renties en alles wat daarbij hoort, kan niet alleen worden getracht hierover duidelijkheid te verschaffen, maar kan ook een nieuw licht worden geworpen op de hofcrisis. De bijeenkomsten in Apeldoorn vormen dan ook het uitgangspunt van dit onderzoek. Bekeken zal worden wie de ‘bevoorrechten’ waren van de ‘voorhoede’, waarvan Juliana na 1956 geen deel meer mocht uitmaken. Tegelijkertijd zal de hofcrisis worden belicht vanuit het perspectief van de vriendenkring van Juliana. Ook zal gekeken worden naar de rol die prinses Wilhelmina daarbij speelde: was zij ‘slechts’ een bezorgde en meelevende moeder, of koos zij bewust partij? Door dit alles op een rijtje te zetten kan worden nagegaan of het klopt wat in *Der Spiegel* en sedertdien verschenen publicaties over de hofcrisis is geschreven.

In vier stappen zal een beeld worden geschetst van de bijeenkomsten op het Oude Loo. Na een aanloop waarin de belangrijkste personen ten tonele verschijnen, zal in het tweede deel de turbulente start van de Oude Loo-conferenties worden beschreven. Vervolgens wordt uit de doeken gedaan hoe de conferenties organisatorisch vorm kregen, wie er allemaal naar Apeldoorn kwamen, hetzij als deelnemer, hetzij als inleider, en hoe zij terugkeken op de bijeenkomsten en wat er was besproken. Tenslotte komen in het vierde deel de ondergang van het ‘Oude Loo’ en het einde van de voor Juliana daaraan verbonden vriendschappen aan de orde. Dat alles afgezet tegen de achtergrond van de politieke, religieuze en emancipatoire tijdgeest van de jaren vijftig. Bovendien zal een link worden gelegd met de Bilderberg-conferenties, de ‘Atlantische’ tegenhanger van het Oude Loo waar Bernhard bij betrokken was.

Aldus wordt getracht een antwoord te geven op de centrale vraag in deze studie. Hoe kwam het dat Juliana in 1956 zo kwetsbaar was dat ze zoveel

dierbaars moest opgeven: dat zij de conferenties niet meer mocht bijwonen; dat zij Greet Hofmans en haar andere vriendinnen niet meer mocht ontmoeten en dat zij een deel van haar personeel moest ontslaan? Kortom: hoe kwam het dat er voor haar noodgedwongen een einde kwam aan een religieuze mis-sie met de daarbij behorende vriendschappen, die voor haar zeer wezenlijk waren.

Religieus of spiritueel

Hoewel religieuze opvattingen in dit onderzoek een belangrijke rol spelen, is het nadrukkelijk geen theologische studie. Het gaat er vooral om te kijken hoe de godsdienstige opvattingen van de kring rond Juliana van invloed waren op de crisis van 1956. Het geloof was in de jaren vijftig een niet te onderschatten factor. Religie bepaalde in het naoorlogse decennium nog voor een groot deel de sociale identiteit van mensen.¹¹ Het proces van ontkerkelijking moest nog op gang komen. De ‘overweldigende invloed die de religieuze factor had [...] in het toen nog nauwelijks geseculariseerde Nederland’,¹² is voor veel 21^e-eeuwse Nederlanders lastig voor te stellen.

In november 2009 was er in Groningen een congres dat als onderwerp de veranderende verhouding tussen religie en samenleving had en vooral wat daarvan de implicaties zijn voor hedendaagse geschiedschrijvers. In hoeverre staat het huidige seculiere wereldbeeld begrip van vroegere sterk met godsdienst doortrokken tijden in de weg? De hedendaagse lezer mag niet uit het oog verliezen dat het verzuilde Nederland gelovig én kerks was: zowat tachtig procent van de Nederlanders behoorde in de jaren vijftig tot een kerkgenootschap.¹³

Religie en de vormgeving daarvan (binnen of buiten kerken) waren in de jaren vijftig dan ook zeer wezenlijke zaken – zeker voor degenen die bij de Oude Loo-conferenties betrokken waren – en discussies daarover lagen dan ook gevoelig. Dat gold met name voor Juliana, in haar positie als boven de partijen staand staatshoofd.

Religie is cruciaal, maar hoe moet dat begrip worden omschreven? Er zijn tal van definities van ‘religie’,¹⁴ en datzelfde geldt voor kerken, sektes en spiritualiteit. Die begrippen zullen in deze studie vrij ruim worden gehanteerd. Onder religie wordt verstaan het in georganiseerd verband en met een samenhangende visie zoeken naar God of de Goddelijke Waarheid. Dat ‘georganiseerd verband’ kan binnen kerken zijn of in andersoortige, lossere organisaties. Spiritualiteit is het ruimere en tegelijkertijd vagere besef dat er meer is dan het aardse leven en dan het verstand kan bevatten; het besef dat de mens onderdeel is van een groter geheel, zonder dat daar per se een allesbepalende God aan te pas komt.¹⁵ Dan gaat het eerder over het ‘Al’, over de oerbron of andere niet-specifieke omschrijvingen van het overkoepelende principe.

Het Oude Loo zal toch vooral als religieus fenomeen moeten worden gedefinieerd. Of het daarbinnen als een sekte moet worden omschreven, zoals in *Der Spiegel* werd gesuggereerd, is van belang voor de appreciatie van de bij-

eenkomsten en daarom zal aan die kwestie apart aandacht worden besteed. Ook zal nader worden ingegaan op de vraag in hoeverre het Oude Loo een voorafschaduwning was van de *New Age*, en daarmee van een spirituele stroming die vanaf eind jaren zestig steeds breder werd. In het verlengde daarvan zal ook de veel gebezigde term ‘zweverig’, die zowel het Oude Loo als Juliana aankleeft, onder de loep worden genomen.

Vriendschap

In het perspectief van ‘1956’ zijn de onderlinge verhoudingen tussen de ‘bevoorrechten’ zo mogelijk nog belangrijker dan hun religieuze opvattingen. Een belangrijk element in deze studie is de wijze waarop de mensen rond Hofmans met elkaar omgingen. Wie waren die vrienden van Juliana met wie ze zich verbonden voelde en hoe waren hun onderlinge verhoudingen? Werd ‘doorgeefster’ Hofmans onder meer door Juliana inderdaad zo slaafs gevolgd als *Der Spiegel* veronderstelde en had dat consequenties voor het openbare, staatkundige optreden van de vorstin? In hoeverre was zij ‘in de ban van de kring’?

Voor Juliana gold in ieder geval dat zij smachtte naar vriendschap en die ook vond in de kring van het Oude Loo. Wederzijdse eerlijkheid hoorde daar in haar optiek onlosmakelijk en onvoorwaardelijk bij. En die eerlijkheid eiste ze niet alleen van haar vriendinnen, maar ook van de personeelsleden met wie ze buiten haar koninklijke werk op vertrouwelijke voet verkeerde (zoals het geval was met haar particulier secretaris Walraven van Heeckeren). Dit alles speelde een niet te onderschatten rol in de hofcrisis van de jaren vijftig – in een tijd waarin het huwelijk belangrijker werd geacht dan vriendschappen, zeker voor een regerend vorstin.

De taal des tijds

Om de Oude Loo-conferenties en de kring(en) rond Hofmans en Juliana in beeld te brengen, was er een probleem. Een verzoek om relevante documenten uit het Koninklijk Huisarchief te mogen raadplegen, werd niet gehonoreerd. Maar daar stond tegenover dat ik naast openbare archieven (zoals het Nationaal Archief en het Gelders Archief) gebruik kon maken van de grotendeels ongeordende privéarchieven van Frans Mijnsen, Walraven van Heeckeren, Wim Kaiser, Beep de Vries en Cor Kars. Cruciaal was daarnaast de correspondentie met Juliana die ik mocht inzien bij de erfgenamen van Rita en Walraven van Heeckeren.

Dat ik die privéarchieven als eerste mocht raadplegen, was mede te danken aan de gesprekken die ik eind jaren negentig heb kunnen voeren met Erna Mijnsen en Walraven van Heeckeren. Van deze twee direct betrokkenen heb ik documentatie meegekregen, zoals de uitgetypte versies van de lezingen die op de Oude Loo-conferenties waren gehouden, die de aanzet vormden tot deze studie. In de loop van het onderzoek heb ik ook tal van nazaten van de betrokken ‘bevoorrechten’ mogen interviewen, onder meer Wies en Ismay

Kaiser, Eudia Pierson en Mariet, Hein en Lot Mijnsen.¹⁶ Deze gesprekken heb ik vooral gebruikt om het beeld te checken dat opborrelde uit de elkaar aanvullende archieven, die ik dankzij hen mocht inzien.

Het archief van Frans Mijnsen – de echtgenoot van Erna en de financiële man in de organisatie van de Oude Loo-conferenties – bevat naast veelal handgeschreven correspondentie met genodigden en sprekers vooral nota's, rekeningen en kwitanties. Walraven van Heeckeren heeft een omvangrijk archief nagelaten, dat voor wat het Oude Loo betreft is ondergebracht bij de Stichting Open Veld Werk. Dat archief bevat een schat aan briefwisselingen, vooral van en aan Wim Kaiser. Deze meest op de voorgrond tredende organisator was niet bepaald kort van stof, maar schreef gelukkig zijn meeste brieven met een typemachine. Zijn oudste dochter schonk mij bovendien een map vol documenten over de Urberg-conferenties (een van het Oude Loo afgeleide reeks bijeenkomsten in het West-Duitse Zwarte Woud). Daarnaast stond er nog een koffer vol brieven, knipsels en andere documenten van Kaiser bij zijn jongste dochter. Ik kreeg niet alleen de kans de inhoud van die koffer te bestuderen, maar mocht de op het Oude Loo betrekking hebbende documentatie toevoegen aan het Archief Stichting Open Veld Werk. Hetzelfde is gebeurd met het archief van Frans Mijnsen en de documenten die ik ontving van Beep de Vries en van de zoon en schoondochter van een andere vaste gast op de conferenties, Cor Kars. Door dit allemaal bijeen te brengen, is een alomvattend Oude Loo-archief ontstaan dat bij de Universiteit van Amsterdam is ondergebracht en voor eenieder te raadplegen zal zijn.¹⁷

Uit al die correspondenties zal ik citeren in de toen gebruikelijke spelling en met relevante verschrijvingen.¹⁸ Die citaten zijn niet alleen bedoeld om de lezer van nu kennis te laten maken met de taal van toen én de wijze waarop de betrokkenen in de jaren vijftig met elkaar communiceerden en hun religieuze opvattingen formuleerden. Belangrijker nog is dat het specifieke taalgebruik van Kaiser, Hofmans en anderen bijdroeg aan de crisis van 1956. De esoterische terminologie werd door buitenstaanders vaak niet begrepen en veroorzaakte een Babylonische spraakverwarring. Marie Anne Tellegen, indertijd directeur van het Kabinet der Koningin en in die hoedanigheid nauw betrokken bij de hofperikelen, merkte daarover op: 'De halve wereld, of nog meer, laat zich meeslepen door woorden – voor een groot deel dezelfde – maar allen gebruikt in een verschillende betekenis'.¹⁹ Dat was voor een deel de crux van de crisis. Dat zal onder meer blijken uit de verwarring rond de term 'pacifisme'. De taalverwarring was een van de zaken waardoor Juliana in de problemen kwam.

Als uit deze studie iets duidelijk wordt, is het dat de vorstin inderdaad kwetsbaar was, maar niet op de wijze waarop Bernhard dat bedoelde en *Der Spiegel* het beschreef: als ontoerekeningsvatbaar en onzeker. Ze was kwetsbaar door de tijd waarin ze leefde, door haar positie als vrouwelijk staatshoofd in een door mannen gedomineerde politieke wereld. Juliana werd in 1948 geroepen tot het hoogste ambt in een land waar weliswaar haar moeder

al als staatshoofd had gefungeerd, maar waar verder nog nooit een vrouw zelfs maar minister was geweest, waar de getrouwde vrouw nog altijd als handelingsonbekwaam gold en niet in overheidsdienst mocht werken.

Maar meer nog was Juliana kwetsbaar door de bijeenkomsten in Apeldoorn, de wijze van denken en spreken van de naaste betrokkenen en de persoonlijkheid van Kaiser en Hofmans. De sfeer op het Oude Loo²⁰ was voor de vorstin en de meeste andere conferentiegangers begeistertend en inspirerend, maar was voor de buitenwacht vaak lastig te duiden en dus een bron van argwaan en achterdocht. Dat had consequenties voor Juliana als staatshoofd. Deze studie poogt duidelijk te maken hoe dat proces verlopen is en in hoeverre die achterdocht terecht was. Kortom: welke geest waarde rond op het Oude Loo?

